

ÖĞRETMEN ADAYLARINA YÖNELİK KONUŞMA KAYGISI ÖLÇEĞİNİN GELİŞTİRİLMESİ

Havva YAMAN*

Merve SUROĞLU SOFU**

Öz

Bu araştırmanın amacı, öğretmen adaylarına yönelik "Konuşma Kaygısı Ölçeği"ni (KKÖ) geliştirmek, ölçeğin geçerlik ve güvenilirliğini incelemektir. Araştırmanın ölçeğini oluşturma süreci Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe, Fen Bilgisi, Matematik, Sosyal Bilgiler, Zihinsel Engelliler, İngilizce, Okul Öncesi, Bilgisayar Teknolojileri ve Sınıf öğretmenlikleri bölümleri birinci ve dördüncü sınıf öğretmen adayları olmak üzere toplam 9 bölüm 607 öğrencisiyle gerçekleştirilmiştir. Araştırmada geçerlik çalışmaları olarak yapı geçerliği, doğrulayıcı ve açıklayıcı faktör analizi güvenilirlik çalışması olarak ise iç tutarlılık ve madde analizi yapılmıştır. Toplam varyansın % 35,76'sını açıklayan tek boyutlu bir ölçek elde edilmiştir. Yapılan analiz sonucunda ölçeğin düzeltilmiş madde-toplam korelasyonlarının .26 ile .61 arasında değiştiği görülmüştür. Ölçeğin iç tutarlılık güvenilirlik katsayısı .79 olarak bulunmuştur. Ölçeğin faktör yükleri .32 ile .79 arasında sıralanmaktadır. Bu bulgulara dayanarak ölçeğin eğitim alanında kullanılabilir, geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Konuşma Kaygısı, Geçerlik, Güvenirlik

DEVELOPMENT OF SPEECH ANXIETY SCALE FOR TEACHER CANDIDATES

Abstract

This research has been carried out to apply and improve the Speech Anxiety Scale, which I have created for junior teachers, to understand the validity and reliability of the scale. Period of applying the scale was achieved with 607 students from 9 different departments of Sakarya University Faculty of Education including Turkish Language, Science, Mathematics, Social Sciences, English Language, Pre-school Education, Computer Technologies,

* Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi, hyaman@sakarya.edu.tr

** Bilim Uzmanı, Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, mervesuroglu@gmail.com

Primary School Teaching and Mentally Handicapped Teaching. The students were chosen from the first and fourth year classes. Structure validity as the study of validity, internal consistency and material analysis as the study of reliability have been used in the research. According to these findings, Speech Anxiety Scale can be described as a valid and reliable measuring tool which can be used in educational studies. As a result of factor analysis for construct validity, account for the 35.76 % of the total variance. The scale of the analysis, corrected item-total correlations ranged from .61 to .26. The internal consistency reliability coefficient was .79. The scale factor loadings ranged from .79 to .32. According to these findings the Speech Anxiety Scale can be named as a valid and reliable instrument that could be used in the field of education.

Key words: Speech Anxiety, Validity, Reliability

GİRİŞ

“Dil, insanlar arasında iletişimi sağlayan, ait olduğu toplumun üyelerince benimsenmiş sözlü ve yazılı işaretler sistemidir. Ferdinand de Saussure’e göre dil yetisinin toplumsal bir ürünü olan dil, bu yetinin bireylerce kullanılabilmesini sağlayan ve toplumca benimsenmiş olan uzlaşım bir düzendir, hem gösterenlerle gösterilenlerin birleşmesiyle oluşan bir dizge, hem de bu birleşimin ürünü olan göstergelerle bunları oluşturan ve bunların oluşturduğu öğelerin işleyiş kurallarını içeren bir düzenektir” (Vardar, 2002: 71).

Dil, bir toplumda insanların birbirlerini anlaması, kendileri anlatmaları bakımından en önemli unsurdur. Bir düşünme ve iletişim aracı olan dilin çeşitli beceri alanları yer almaktadır. Dinleme, okuma, konuşma, yazma ve dil bilgisi dilin beceri alanlarıdır. Günlük hayatta ve resmi iş hayatında en çok kullandığımız dil becerisi ise konuşmadır.

Konuşma insanın insani ilişkilerini sürdürebilmesi için, en fazla ihtiyaç duyduğu ve yararlandığı önemli bir dil etkinliğidir. İnsanlar arasındaki iletişim büyük oranda, konuşma aracılığı ile gerçekleştirilir (Aktaş; Gündüz, 2003).

“İnsanlar, doğuştan gelen bir konuşma yeteneğiyle dünyaya gözlerini açarlar. Konuşma yeteneği doğuştan gelir fakat kişinin düzgün ve doğru konuşabilmesi okul hayatında alacağı konuşma eğitimine bağlıdır. Eğitim kurumlarındaki konuşma derslerinin genel amacı, öğrencilere duygu, düşünce, gözlem, hayal ve isteklerini dil kurallarına uygun ve etkili biçimde anlatma becerisi kazandırmaktır” (Özbay, 2005: 121).

Kaygı ise bir bireyin topluluk önünde güçlü istek veya güdülerini gerçekleştirememeye ihtimaline karşı duyduğu tedirginlik halidir. Büyük Türkçe Sözlük’de (2011) *kaygı* kavramı “üzüntü, endişe duyulan düşünce ve tasa” olarak tanımlanmaktadır. Kaygı, sinirlilik, endişe ve korkuya neden olan çeşitli durumlar ortaya çıkarabilir. Hafif kaygı günlük hayatı olumsuz etkilemeyecek kadar belirsiz olabildiği gibi şiddetli kaygı günlük hayatı olduğundan daha fazla mesleki hayatı olumsuz yönde etkilemektedir. Bireyin kaygı duymasının çeşitli sebepleri vardır. Bu sebepler sağlıkla ilgili, ailesel, sosyoekonomik düzeye bağlı, psikolojik veya fiziki sebepler olabilir. Kaygı insan ilişkilerini, iş hayatını ve sorumlulukları yerine getirmeye engel teşkil ediyorsa ileri düzeyde kaygı yaşandığı anlamına gelir ve bu durumda klinik olarak yardım alınması gerekebilir.

Kaygı araştırmacılar tarafından yıllardır üzerinde durulan bir konu olmuştur. Özellikle kişilerin ne çeşit kaygılarının olduğunu sorunun odak noktası olarak görüp araştırmalarını yapmışlardır. Çığır açan çalışmalarda çeşitli kaygı raporları yer almaktadır. Araştırmacılar (Spielberger, 1966; Behnke -Carlile, 1971; McCroskey, 1977; Kobasa, 1979), çeşitli etmenlerin kaygıya etkisi olduğunu ortaya koymuştur. Bunlardan bazıları; sağlık, toplum içinde bulunma kaygısı, iletişimsizliktir. Yine bunlara benzer şekilde edebiyat araştırmaları, stresle başa çıkma yolları ile doludur. (Lazarus, 1966; Lazarus, 1993; Miller, 1990).

Konuşma kaygısı bir, fobidir. Clevenger tarafından ilk konuşma kaygısı bildirisinin yayınlanmasından bugüne kadar konuşma kaygısına dair alanyazındaki çalışmalar artarak devam etmektedir. İletişim kaygısı olarak geniş bir kategori altında incelenecek olursa, konuşma kaygısı, günlük genel iletişim esnasında duyulan ve topluluk önünde konuşma esnasında duyulan kaygı olmak üzere iki ana unsurdan oluşmaktadır. Topluluk önünde konuşma kaygısı, özellikle kişi belirli bir topluluk önünde konuşacağı esnada ortaya çıkması ile genel iletişim kaygısından ayrılır. Fakat bazı araştırmacılar hitap etme eylemi esnasında ortaya çıkan bu durumu genel olarak iletişim korkusu şeklinde tanımlamaktadır (Clevenger, 1959).

Topluluk önünde konuşma rutin bir aktivite değildir, bu nedenle bilinçli bir şekilde adapte olmayı gerektirir, aksi takdirde ters etki yapıp olumsuz bir şekilde sonuçlanabilir (Ayres-Hopf, 1993). Konuşma kaygısı yaygın bir korkudur (Breakey, 2005). Bir toplumdaki insanların yaklaşık olarak %14’ü konuşma kaygısı duyarlar. Bazı insanlarda topluluk önünde konuşma bir fobidir ve bu kişiler konuşma girişiminden uzak durmayı tercih ederler (Ayres-Hopf, 1993).

İnsanlar önünde konuşma kaygısı duyan kişilerin büyük bir çoğunluğu, problemlerinin yalnızca kendilerinde olduğunu düşünmektedirler. Yani kendileri ile ilgili endişe duyup tasalanırlar. Atılması gereken ilk adım bu kişilerin olumsuz duygu ve düşüncelerinden kurtulmalarını ve dil becerilerindeki eksikliğin giderilmesini sağlamaktır. Kişi kendine olumsuz mesajlar verdiği için problemin kaynağına inemez. Eğer bu olumsuz düşüncelerini ortaya çıkartabilirse o zaman bunlardan kurtulma yolunda ilk adımı atmış olabilirler.

“Öğretmen, araştırmalar sonucu geliştirilen devletin eğitim politikasını uygulamaya koyan, uygulama sonuçları ile bu politikayı etkileyen, eğitim uzmanların çalışmalarından ve araştırmalarından faydalanan fakat aynı zamanda bu çalışmalara problem sağlayan önemli kişidir” (Varış, 1973: 48). Her dönemde öğretmen yetiştirmekle ilgili nitelik problemlerinin olduğunu Milli Eğitimin yayınladığı Şura raporlarında da görebilmek mümkündür. Günümüze baktığımız zaman Türkiye’de öğretmen eğitiminde nitelik ve nicelik açısından büyük aşamalar kaydedildiğini görebilmekteyiz. Gelişmekte olan ülkelerde eğitim sisteminde yenileştirme çalışmaları için önce öğretmen yetiştirme ile ilgili problemler araştırılarak işe başlanması gerekmektedir. Öğretmenlik mesleği açısından baktığımızda, bir öğretmenin en önemli iletişim aracı dilidir.

İletişim, farklı bilim dallarının içerisine girer bu nedenle de tanımı kişi ve mesleki alanlara göre farklılık gösterebilir. Bu nedenle iletişim denildiğinde ilk akla gelen iletişim araçlarıdır. Bugün için iletişim teknolojidir, bir bilim dalının adıdır, amaçlı veya doğal bir süreçtir (McQuail-Windahl, 1997). Cüceloğlu (1997), iletişimi iki birim arasında birbiri ile ilişkili mesaj alışverişi olarak tanımlamaktadır.

“Öğrenci ile devamlı bir şekilde iletişim hâlinde olan öğretmen, öğrencide konunun ve bağlantılı olarak dersin, okulun ve Milli Eğitimin amaçları yönünde davranış değiştirmekle sorumludur” (Varış, 1973: 50). Öğretmen sınıf içerisinde öğrenciye bilgi aktarımında bulunurken diğer yandan da davranışları ile öğrencileri etkiler. İletişim becerisinin kuvvetli olması öğrencilere yaptığı aktarımın daha etkili ve başarılı olmasını sağlamaktadır.

Türkiye’de yapılan araştırmalara bakıldığında, yabancı dil öğrenmeye yönelik öğrencilerin taşıdığı kaygıların konuşma becerileri üzerine etkisinin incelendiği bir araştırma (Gönen, 2005) bulunmaktadır. Aydın (1999), “Konuşma ve Yazma Derslerinde Yabancı Dil Öğrenimindeki Kaygı Nedenleri” isimli çalışmasında, İngilizce’yi yabancı dil olarak öğrenen Türk öğrencilerinin iki üretim odaklı beceriyi –konuşma ve yazma- öğrenme ve

kullanmada yaşadıkları yabancı dil öğrenme kaygısının sebepleri üzerine çalışmıştır. Yapılan alanyazın incelemesi sonucunda Türkiye’de bugüne kadar öğretmen adaylarının konuşma kaygılarını ölçmeye yönelik geçerliği ve güvenilirliği kanıtlanmış herhangi bir ölçme aracının bulunmadığı görülmüştür. Dolayısıyla bu çalışmanın amacı, öğretmen adaylarının konuşma kaygılarını geçerli ve güvenli biçimde değerlendirebilecek bir ölçme aracı geliştirmektir.

YÖNTEM

Çalışma Grubu

Bu araştırmanın çalışma grubunu Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi’nde okuyan birinci ve dördüncü sınıf öğretmen adaylarından random olarak seçilen 607 kişi oluşturmaktadır. Araştırma katılan öğretmen adaylarının %30’u (285 kişi) erkek, %70’i (322 kişi) bayandır.

İşlem

Konuşma Kaygısı Ölçeği’nin (KKÖ) maddelerini hazırlamadan önce alanyazın incelemesi yapılarak, konuşma kaygısı kavramıyla ilgili bilgiler elde incelenip ölçeğin kuramsal temeli geliştirilmiş böylelikle bir madde havuzu oluşturulmuştur. Bu maddeler, biçim, anlaşılabilirlik ve konuşma kaygısı ile ilişkili olup olmadığı açısından 3’ü Türkçe eğitimi, 1’i ölçme ve değerlendirme alanında uzman olan dört öğretim üyesi tarafından incelenmiştir. Maddeler, “1” Kesinlikle katılmıyorum, “2”Katılmıyorum, “3”Kararsızım, “4” Katılıyorum ve “5” Kesinlikle katılıyorum şeklinde 5’li Likert tipi bir derecelendirmeye sahiptir.

KKÖ’nün geçerlik çalışması olarak yapı geçerliği kapsamında açımlayıcı faktör analizi (AFA) ve doğrulayıcı faktör analizi (DFA) uygulanmıştır. AFA çok sayıda değişkenden (maddeden) bu değişkenlerin birlikte açıklayabildikleri az sayıda tanımlanabilen anlamlı yapılara ulaşmayı hedefler (Büyüköztürk, 2004). KKÖ’nün faktör yapısını incelemek amacıyla yapılan AFA’da KMO örneklem uygunluk katsayısı .93, Barlett Sphericity testi χ^2 değeri ise 9615,30 ($p < .001$) bulunmuş ve ölçek maddelerine verilen cevapların faktörlenebileceği görülmüştür. Bu işlem sonucunda toplam varyansın % 35,76’sını açıklayan tek faktörlü bir yapı elde etmiştir. Ölçeğin faktör yükleri .32 ile .79 arasında sıralanmaktadır.

Doğrulayıcı faktör analizi (DFA) ise kuramsal bir temele dayanarak çeşitli değişkenlerden oluşturulan faktörlerin gerçek verilerle ne derece uyum gösterdiğini değerlendirmeye yönelik bir analizdir. DFA’da sınanan modelin yeterliğinin belirlenmesi için çok sayıda uyum indeksi kullanılmaktadır (Büyüköztürk ve diğerleri, 2004). DFA’dan elde edilen modelin uyum

indeksleri incelenmiş ve Ki-kare değerinin ($\chi^2=896.15$, $sd=252$, $p=0.00$) anlamlı olduğu görülmüştür. Uyum indeksi değerleri ise $RMSEA=.055$, $CFI=.92$, $IFI=.92$, $GFI=.92$, $AGFI=.90$ ve $SRMR=.049$ olarak bulunmuştur. Bu uyum indeksi değerleri modelin yeterli uyum verdiğini göstermektedir.

Güvenirlilik çalışmaları olarak katsayısı, madde analizi için ise düzeltilmiş madde-toplam korelasyonları incelenmiştir. KKÖ'nün madde analizi için madde-toplam korelasyonları hesaplanmıştır. Yapılan analiz sonucunda ölçeğin düzeltilmiş madde-toplam korelasyonlarının .26 ile .61 arasında değiştiği görülmüştür. Ölçeğin iç tutarlık güvenirlik katsayısı .79 olarak bulunmuştur. Ölçeğin geçerlik ve güvenirlik analizleri için SPSS 13.0 ve LISREL 8.54 programları kullanılmıştır.

BULGULAR

Yapı Geçerliği

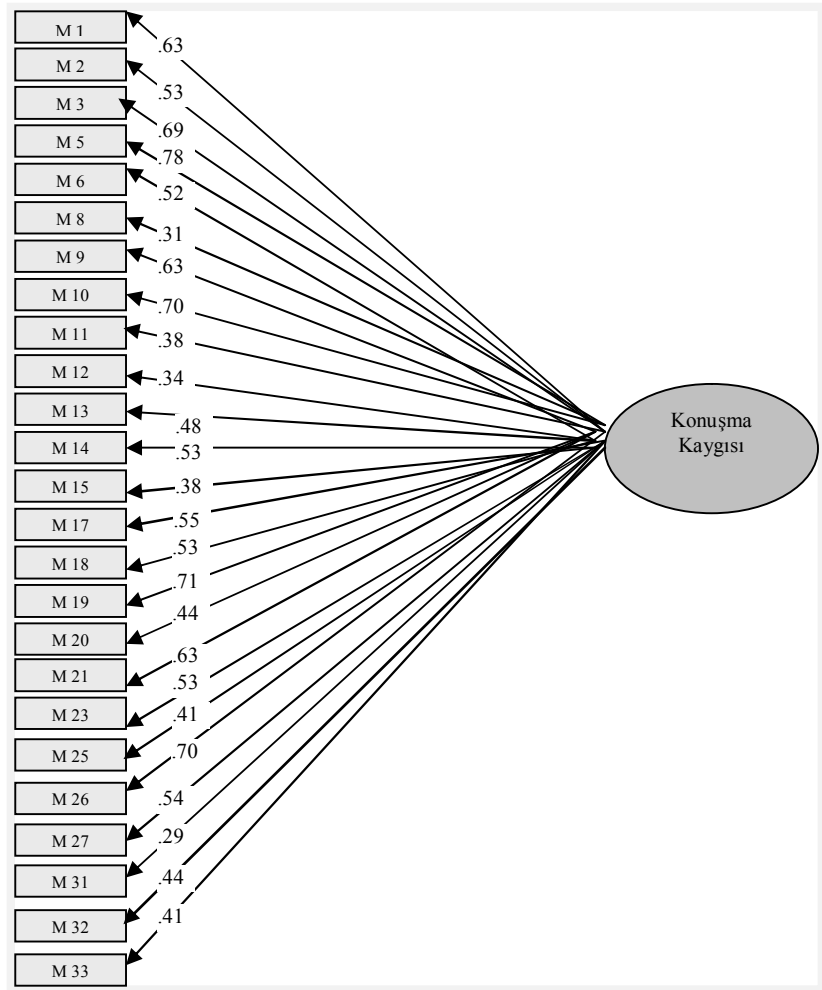
KKÖ'nin geçerlik çalışması olarak yapı geçerliği kapsamında açımlayıcı faktör analizi (AFA) ve doğrulayıcı faktör analizi (DFA) uygulanmıştır. AFA çok sayıda değişkenden (maddeden) bu değişkenlerin birlikte açıklayabildikleri az sayıda tanımlanabilen anlamlı yapılara ulaşmayı hedefler (Büyüköztürk, 2004). KKÖ'nün faktör yapısını incelemek amacıyla yapılan AFA'da KMO örneklem uygunluk katsayısı .93, Barlett Sphericity testi χ^2 değeri ise 9615,30 ($p<.001$) bulunmuş ve ölçek maddelerine verilen cevapların faktörlenebileceği görülmüştür. Bu araştırmada tek boyutlu bir ölçek geliştirilmesi amaçlandığı için AFA'da faktör çözümlemesi sonuçları tek faktörle sınırlandırılmıştır. Bu işlem sonucunda toplam varyansın % 35,76'sını açıklayan tek faktörlü bir yapı elde etmiştir. Ölçeğin faktör yükleri .32 ile .79 arasında sıralanmaktadır. Faktör yükleri Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1: KKÖ Faktör Yükleri

Madde Nu	Faktör yükü	Madde Nu	Faktör yükü
M1	.69	M14	-.62
M2	.71	M15	.55
M3	.72	M16	.72
M4	.79	M17	.45
M5	-.59	M18	.65
M6	-.39	M19	.55
M7	.65	M20	.45
M8	.71	M21	.72
M9	-.47	M22	.57
M10	-.41	M23	.32
M11	.50	M24	.48
M12	.56	M25	.43
M13	-.47		

Doğrulayıcı Faktör Analizi

Konuşma Kaygısı Ölçeği'nin yapı geçerliği için yapılan DFA'dan elde edilen modelin uyum indeksleri incelenmiş ve Ki-kare değerinin ($\chi^2=896.15$, $sd=252$, $p=0.00$) anlamlı olduğu görülmüştür. Uyum indeksi değerleri ise $RMSEA=.055$, $CFI=.92$, $IFI=.92$, $GFI=.92$, $AGFI=.90$ ve $SRMR=.049$ olarak bulunmuştur. Bu uyum indeksi değerleri modelin yeterli uyum verdiğini göstermektedir.

Şekil 1: Konuşma Kaygısı Ölçeği'ne İlişkin Path Diagramı ve Faktör Yükleri

Şekil 1’de modele ilişkin faktör yükleri gösterilmiştir. KKÖ 25 maddeden oluşan tek boyutlu bir ölçme aracıdır. Ölçekten elde edilen yüksek puanlar yanıtlayan kişinin konuşma kaygısı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Ölçekte yer alan 5., 6., 9., 10., 13. ve 14. maddeler ters kodlanmaktadır.

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırmanın amacı öğretmen adaylarına yönelik "Konuşma Kaygısı Ölçeği" geliştirmek, ölçeğin geçerlik ve güvenilirliğini incelemektir. Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesinde öğrenim gören 607 öğrenci bu araştırmanın çalışma grubunu oluşturmuştur. Araştırmaya katılan örneklem, sayı bakımından istatistiksel analizlerin gerektirdiği yeterliliktedir. Nitekim Tabachnick ve Fidell’in (1996) faktör analizi için 300 kişi “iyi”, 500 kişi “çok iyi” ve 1000 kişi “mükemmel” olarak değerlendirilmektedir. Ölçeğin geliştirilme sürecinde öncelikle alanyazın taraması yapılmış ve madde havuzu oluşturulmuştur.

KKÖ’nün geçerlik çalışması olarak yapı geçerliği kapsamında açımlayıcı faktör analizi (AFA) ve doğrulayıcı faktör analizi (DFA) uygulanmıştır. KKÖ’nün faktör yapısını incelemek amacıyla yapılan AFA’da KMO örneklem uygunluk katsayısı .93, Barlett Sphericity testi χ^2 değeri ise 9615,30 ($p < .001$) bulunmuş ve ölçek maddelerine verilen cevapların faktörlenebileceği görülmüştür. Bu işlem sonucunda toplam varyansın % 35,76’sını açıklayan tek faktörlü bir yapı elde etmiştir. Ölçeğin faktör yükleri .32 ile .79 arasında sıralanmaktadır. DFA’dan elde edilen uyum indeksleri incelenmiş ve Ki-kare değerinin ($\chi^2=896.15$, $sd=252$, $p=0.00$) anlamlı olduğu görülmüştür. Uyum indeksi değerleri ise RMSEA=.055, CFI=.92, IFI=.92, GFI=.92, AGFI=.90 ve SRMR=.049 olarak bulunmuştur.

Güvenirlilik çalışmaları olarak katsayısı, madde analizi için ise düzeltilmiş madde-toplam korelasyonları incelenmiştir. KKÖ’nün madde analizi için madde-toplam korelasyonları hesaplanmıştır. Yapılan analiz sonucunda ölçeğin düzeltilmiş madde-toplam korelasyonlarının .26 ile .61 arasında değiştiği görülmüştür. Ölçeğin iç tutarlık güvenirlilik katsayısı .79 olarak bulunmuştur.

Yukarıdaki bulgulara dayanarak Konuşma Kaygısı Ölçeği’nin öğrencilerin yazma kaygı düzeylerinin değerlendirilmesinde eğitimciler tarafından geçerli ve güvenilir biçimde kullanılacak bir ölçme aracı olduğu söylenebilir. Bu yolla, konuşma kaygısı yüksek olduğu belirlenen öğretmen adayları için iyileştirici yaklaşımlar geliştirilerek, konuşma kaygısını azaltacak tedbirler geliştirilebilir.

KAYNAKLAR

- AKTAŞ, Ş. ve GÜNDÜZ, O. (2003). *Yazılı ve Sözlü Anlatım*, Ankara: Akçağ Yayınları
- AYDIN, B. (1999). *Konuşma ve Yazma Derslerinde Yabancı Dil Öğrenimindeki Kaygı Nedenleri*, Yayımlanmamış doktora tezi, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- AYRES, J. ve HOPF, T. (1993). *Coping with speech anxiety*, Norwood, NJ: Ablex Publishing Corporation
- BEHNKE, R. R., ve CARLİLE, L. W. (1971). "Heart Rate as an Index of Speech Anxiety", *Speech Monographs*, s. 38, s. 65-69
- BREAKEY, L. K. (2005). "Fear of public speaking- the role of the SLP", *Seminars in Speech and Language*, s. 26, s. 107-117
- BÜYÜKÖZTÜRK, Ş. (2004). *Veri Analizi El Kitabı*. Ankara: Pegem Yayıncılık
- BÜYÜKÖZTÜRK, Ş., AKGÜN, Ö., KAHVECİ, Ö. ve DEMİREL, F. (2004). "Güdülenme ve Öğrenme Stratejileri Ölçeği'nin Türkçe Formunun Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması", *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, s. 4(2), s. 207-239
- CLEVENGER, T. (1959). "A Synthesis of Experimental Research in Stage Fright", *Quarterly Journal of Speech*, s. 45, s. 134-145
- CÜCELOĞLU, D. (1997). *Yeniden İnsan İnsana*, İstanbul: Remzi Kitabevi
- GÖNEN, İ. K. (2005). *İngilizce'yi yabancı dil olarak öğrenen Türk öğrencilerin yabancı dilde okuma kaygılarının kaynakları*, Yayımlanmamış doktora tezi, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü
- KOBASA, S. C. (1979). "Stressful Life Events, Personality and Health: An Inquiry into hardiness", *Journal of Personality and Social Psychology*, s. 37, s. 1-11
- LAZARUS, R. S. (1966). *Psychological Stress and the Coping Process*, New York: McGraw-Hill

- LAZARUS, R. S. (1993). "From Psychological Stress to the Emotions: A History of Changing Outlooks", *Annual Review of Psychology*, s. 44, s. 1-22
- MCCROSKEY, J. C. (1977). "Oral Communication Apprehension: A Summary of Recent Theory and Research", *Human Communication Research*, s. 4, s. 78-96
- MCQUAİL D. ve WINDAHL, S. (1997) *Kitle İletişim Modelleri*, (Çeviri: Konca Yumlu), Ankara: İmge Kitabevi
- MİLLER, S. M. (1990). To See or not to See: Cognitive Informational Styles in the Coping Process. In M. Rosenbaum (Ed.), *Learned resourcefulness: On Coping Skills, Self-Control, and Adaptive Behavior*, s. 64-94, New York: Springer-Verlag
- ÖZBAY, M. (2005). "Sesle İlgili Kavramlar ve Konuşma Eğitimi", *Millî Eğitim*, s. 168, s. 116-125
- SPIELBERGER, C. D. (1966). *Theory and Research on Anxiety*. In C. D. Spielberger (Ed.), *Anxiety and Behavior*, New York: Academic Press
- TABACHNICK, B. G. ve FİDELL, L. S. (1996). *Using Multivariate Statistics*, New York: HarperCollins College Publishers
- TDK (2011). Büyük Türkçe Sözlük.
- VARDAR, B. (2002). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Multilingual Yayınları
- VARIŞ, F. (1973). *Cumhuriyet'in 50. Yılında Türkiye'de Öğretmen Yetiştirmede Karşılaşılan Birkaç Sorun*, Ankara: A.Ü. Eğitim Fakültesi